

Op naar geïntegreerde onderwijsvoorzieningen

*Tussenrapportage beleidsonderzoek,
eerste meting*

Anke de Boer, Rijksuniversiteit Groningen, Orthopedagogiek
m.m.v. José v/d Hoeven, CED-groep Rotterdam
Groningen: September 2020

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit gedrags- en
 maatschappijwetenschappen / orthopedagogiek

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
Onderzoeksopzet	4
Locatie Apeldoorn (primair onderwijs)	5
Locatie Apeldoorn (voortgezet onderwijs): Jacobus Fruytier sg brede zorgschool.....	7
Locatie Appingedam	10
Locatie Doetinchem	13
Locatie Hoogeveen	15
Locatie Hoorn	18
Locatie Kampen: Prisma – gespecialiseerd onderwijs	21
Bevorderende- en belemmerende factoren.....	24
Conclusies.....	25

Inleiding

Internationaal wordt er al decennia gewerkt naar meer inclusief onderwijs, een trend waar in Nederland ook meer aandacht voor is gekomen in de afgelopen jaren¹. Het integreren van verschillende vormen van (speciaal) (voortgezet) onderwijs in één onderwijsvoorziening past bij deze ontwikkeling. In het eindrapport van het evaluatieprogramma passend onderwijs wordt de ontwikkeling naar meer inclusief onderwijs onderstreept, en ook de Onderwijsraad heeft onlangs enkele adviezen uitgebracht om toe te werken naar 'steeds inclusiever onderwijs'². Door het integreren van verschillende onderwijsvormen in een onderwijsvoorziening kunnen leerlingen, ongeacht hun extra ondersteuningsbehoefte, samen naar school gaan.

Hoewel er tal van voorbeelden zijn van onderwijsvoorzieningen waarin verschillende scholen zijn geïntegreerd, zijn er op dit moment wettelijk knelpunten die het volledig integreren van scholen belemmeren. Één van de knelpunten betreft dat leerlingen van verschillende brinnummers niet bij elkaar in de klas mogen zitten, en er een maximale onderwijstijd van 60% is die een leerling elders mag volgen³. Als een leerling onderwijs volgt op een andere locatie dan de school waar hij/zij staat ingeschreven, dient er een symbioseovereenkomst afgesloten te worden. Wanneer dit op grote schaal wordt toegepast betekent dit dat een school veel administratieve last heeft.

Om de ontwikkeling naar meer geïntegreerd onderwijs te stimuleren, is in 2018 een beleidsregel gepubliceerd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) voor experimenten die willen toewerken naar een geïntegreerde onderwijssetting⁴. Gedurende vier jaar blijven de scholen in de huidige vorm bestaan en worden de scholen bekostigd vanuit hun eigen geldstromen en leerlingen de gebruikelijke toelaatbaarheidsverklaring krijgen. Tijdens de experimentperiode is het de bedoeling dat leerlingen onderwijs volgen in zogeheten gemengde groepen: leerlingen met verschillende toelaatbaarheidsverklaringen (d.w.z., verschillende type ondersteuningsbehoeften) volgen onderwijs in dezelfde groep.

Toewerken naar geïntegreerde onderwijsvoorzieningen is een stap naar intensievere samenwerking tussen scholen en mogelijk naar meer inclusief onderwijs. Immers, het leidt tot minder gesegregeerd onderwijs doordat verschillende type scholen worden geïntegreerd in één setting, en bovendien krijgen leerlingen les in een gemengde groep. Om te komen tot inclusief onderwijs, wordt er internationaal veel gebruik gemaakt van de Index for Inclusion (Booth & Ainscow, 2002)⁵. De Index geeft handvatten voor (onderwijs) om te komen tot een succesvol inclusieve onderwijssetting. De bruikbaarheid van deze Index heeft zich bewezen doordat er inmiddels 20 vertalingen beschikbaar zijn.

In de Index for Inclusion staan drie dimensies centraal die belangrijk zijn voor het realiseren van inclusief onderwijs: 1) 'inclusive policies' (inclusief beleid), 2) 'inclusive cultures' (inclusieve cultuur), en 3) 'inclusive practices' (inclusieve praktijk). Onder inclusief beleid vallen alle

¹ Ledoux, G. & Waslander, S., m.m.v. Eimers, T (2020). *Evaluatie passend onderwijs: eindrapport*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

² <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2020/06/23/steeds-inclusiever>

³ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/speciaal-onderwijs/wet-en-regelgeving/symbioseregeling-speciaal-onderwijs>

⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-17093.html>

⁵ Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for inclusion: developing learning and participation in schools*. London: CSIE.

(beleids)strategieën die moeten leiden tot een verandering in de school om te komen tot optimale ondersteuning aan leerlingen. Bij een inclusieve cultuur gaat het om het creëren van een gemeenschap waarin wordt samengewerkt, en waar gedeelde waarden en normen zijn die zorgen voor een accepterende cultuur, ongeacht de extra ondersteuningsbehoefte van de leerling. Bij een inclusieve praktijk gaat het om de praktische uitwerking van het beleid op het niveau van het lesgeven. Het gaat dan onder andere om aanpassingen in het lesgeven, materiaal en voorzieningen die leraren inzetten in hun onderwijs.

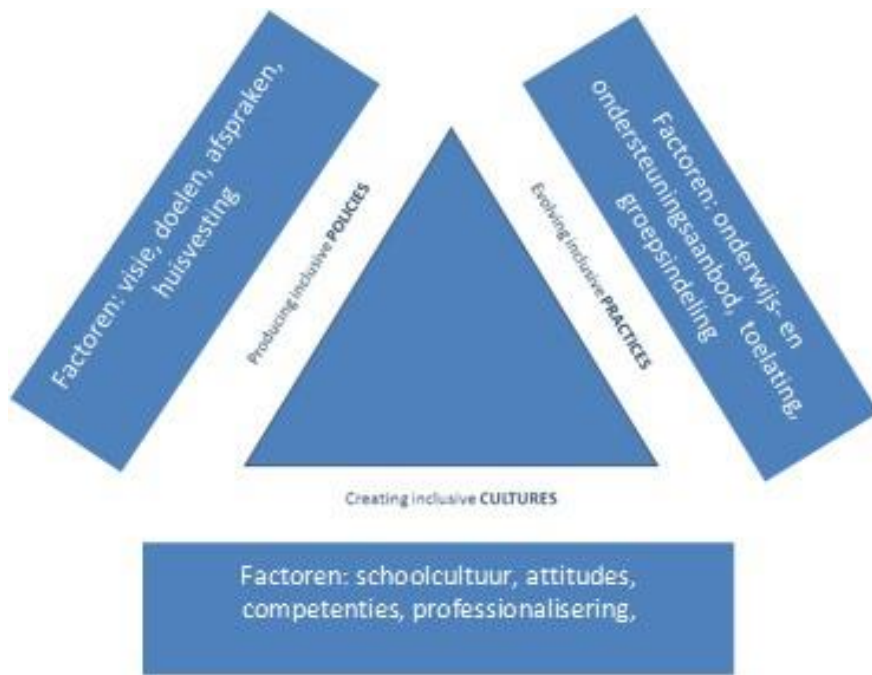
In de beleidsregel en bijbehorende voorlichtingspublicatie die opgesteld is vanuit het ministerie van OCW zijn verschillende factoren (eisen en verwachtingen) geformuleerd die zouden moeten bijdragen aan een succesvolle geïntegreerde onderwijsvoorziening. Hieronder worden de factoren – die zich op verschillende niveaus afspelen – toegelicht, waarna deze vervolgens worden ondergebracht in de verschillende dimensies van de Index for Inclusion.

Vanuit de beleidsregel is aangegeven dat er op *bestuurlijk* niveau afspraken gemaakt moeten worden met het samenwerkingsverband over de bekostiging van de extra ondersteuning, en dat er een visie, doelen en ondersteuningsprofiel moet worden uitgewerkt. Het is de verwachting dat een geïntegreerde voorziening leidt tot een grotere doelmatigheid: meer flexibiliteit in arrangementen en meer gerichte ondersteuning van leerlingen die aansluit bij hun ontwikkeling. Naast dat er eventuele nieuwe voorzieningen nodig zijn, is het ook de verwachting dat er efficiënter gebruik kan worden gemaakt van bestaande voorzieningen en expertise.

Op het niveau van de *directie* is het van belang de visie en doelen in de onderwijspraktijk uit te stralen, en te zorgen voor een positieve schoolcultuur en positieve attitudes waarin alle leerlingen welkom zijn. Verder moet er gezorgd worden voor het bevorderen van competenties bij leraren en professionalisering om les te geven aan een gemengde groep. Daarnaast denkt de directie na over het creëren van onderwijsaanbod om tegemoet te komen aan de ondersteuningsbehoefte van alle leerlingen.

De daadwerkelijke veranderingen in de praktijk worden vooral begeleid door de *gedragsdeskundige en/of intern begeleider/zorgcoördinator* van de school. Op dit niveau speelt de implementatie van het onderwijs- en ondersteuningsaanbod, toelating van leerlingen, attitudes van leraren, en de wijze waarop de gemengde groepen worden ingedeeld.

De verschillende dimensies en daarbij behorende factoren zijn voor dit onderzoek ondergebracht in de drie dimensies van de Index for Inclusion: beleid, cultuur en praktijk. In Figuur 1 worden de dimensies en bijbehorende factoren weergegeven.

Figuur 1. Visuele weergave van een bewerking op de Index for Inclusion (gebaseerd op Booth & Ainscow, 2002).

Op dit moment is het onduidelijk of de drie dimensies en bijbehorende factoren zichtbaar zijn bij de deelnemende experimenten en of de experimenten hierin verschillen van elkaar. De eerste stap in dit onderzoek is om hier meer zicht op te krijgen. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvragen:

- *Hoe worden de experimenten vormgegeven in termen van beleid, cultuur en praktijk?*
- *Welke verschillen zijn er tussen de experimenten?*
- *Welke factoren worden door de experimenten gezien als bevorderend of belemmerend?*

Het huidige onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van OCW en gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek. Het betreft een longitudinaal *beleidsonderzoek* met een looptijd van vijf jaar. Naast dit beleidsonderzoek vindt er een aanpalend *praktijkonderzoek* plaats waarin wordt nagegaan welke ontwikkelingen zichtbaar zijn bij leraren, leerlingen en ouders naar aanleiding van de geïntegreerde onderwijsvoorziening en het werken met gemengde groepen. Het focus van het praktijkonderzoek ligt op de inclusieve praktijk en de uitwerking daarvan op leraren, ouders en leerlingen. Hoewel binnen het beleidsonderzoek geen leraren worden gevraagd, wordt deze doelgroep wel meegenomen in het praktijkonderzoek. Ook voor het praktijkonderzoek zullen er tussentijdse rapporten verschijnen.

Onderzoeksopzet

Zeven locaties hebben een beschikking gekregen vanuit het ministerie van OCW om deel te nemen aan het experiment:

- Locatie Apeldoorn (primair onderwijs)
- Locatie Apeldoorn (voortgezet onderwijs)
- Locatie Appingedam
- Locatie Doetinchem
- Locatie Hoogeveen
- Locatie Hoorn
- Locatie Kampen

Bij deze locaties zullen er gedurende de experimentperiode interviews worden afgenomen op drie momenten: bij de start van het experiment, halverwege de experiment periode, en aan het einde van de experimentperiode. In deze rapportage staat de eerste interviewronde centraal. In dit rapport worden de uitkomsten van de eerste meting gerapporteerd.

De interviews zijn gehouden met drie (groepen) participanten: bestuur, directie en gedragsdeskundige en/of intern-begeleider/zorgcoördinator. Vaak ging het om een groepsinterview omdat van de verschillende scholen iemand uit de desbetreffende participanten groep vertegenwoordigd was (denk aan meerdere directies). In totaal zijn er 17 interviews afgenomen, verdeeld over de zeven deelnemende experimenten.

In het interview met het bestuur is ingegaan op factoren als: bestuurlijke organisatie, visie op het experiment, aanleiding voor deelname aan het experiment, implementatie, afspraken en bekostiging. Het interview met directie richtte zich hier eveneens op, en daarnaast ook op de schoolcultuur, attitudes van het team en professionalisering. Met de gedragsdeskundige en intern-begeleider/zorgcoördinator is gesproken over factoren die vooral te maken hebben met de praktijk, zoals attitudes en competenties van leraren, gemengde groepen, toelatingsprocedures, ondersteunings- en onderwijsaanbod. Aan hen is eveneens gevraagd welke voor- en nadelen zij zien aan het experiment voor leraren, ouders en leerlingen. Bij alle drie groepen participanten is tevens gevraagd naar factoren die bevorderend- of belemmerend zijn voor de implementatie van het experiment op het niveau van beleid, cultuur en praktijk.

De interviews zijn opgenomen op een voice-recorder en daarna letterlijk getranscribeerd door student-assistenten. Voor één opname werd geen toestemming gegeven voor opname van het interview, waardoor er voor dit interview een samenvatting van het interview is gemaakt door de auteur van dit rapport. De transcripten zijn gecodeerd met het programma Atlas.ti. Op basis van de analyses is een samenvatting van de codering gemaakt, waarin voor elk experiment is gekeken naar de factoren op het niveau van beleid, van cultuur en van praktijk.

In de volgende hoofdstukken wordt per experiment een beschrijving gegeven van de uitkomsten, waarna een beschrijving van bevorderende en belemmerende factoren volgt. In het laatste hoofdstuk worden er op basis van de bevindingen conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd.

Locatie Apeldoorn (primair onderwijs)

Beleid

Het gaat om een locatie waarin speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs cluster 4 samen onder één dak onderwijs vormgeven. Er is binnen Apeldoorn een lange aanloop geweest om te komen tot meer samenwerking tussen so en sbo scholen. De aanleiding hiervoor was in eerste instantie praktisch van aard, met als reden krimp in de regio en leegstand in de huisvesting. In tweede instantie was er een inhoudelijke aanleiding, die betrekking heeft op het intensiever samenwerken tussen verschillende scholen, waardoor je meer van elkaars kennis en expertise kunt profiteren. De beide scholen vallen onder een ander bestuur, en hebben vooralsnog afgesproken dat er met gesloten beurs wordt gewerkt. De belangrijkste reden voor deelname aan het experiment is het artikel in de wet (artikel 70) waarin staat dat er geen leerlingen van verschillende brinnummers bij elkaar in de klas mogen zitten. Door de experimenteerruimte wordt dit losgelaten en is er de mogelijkheid om vrij met die indeling van onderwijstijd om te gaan.

De visie op het experiment is dat er wordt gekeken naar de ondersteuningsbehoefte van de leerling, en dat de toelaatbaarheidsverklaring niet leidend is. Het onderstaande citaat illustreert dit:

“Het is onze visie dat je kijkt naar de mogelijkheden van het kind en naar zijn/haar ondersteuningsbehoefte en niet naar etiketjes en dat je van daaruit met elkaar probeert om daar de meerwaarde in te vinden door op basis van die ondersteuningsbehoefte te gaan kijken welke expertise je daarbij inzet.”

Op het moment van interviewen wordt er niet primair ingezet op het streven naar inclusief onderwijs, maar ligt de nadruk op het creëren van onderwijsaanbod waar leerlingen in het speciaal (basis) onderwijs optimaal van kunnen profiteren.

Voor het implementeren van het experiment is een externe projectleider aangesteld. Daarnaast zijn er ontwikkelteams waar mensen uit het team aan deelnemen om zodoende draagvlak op de werkvloer te krijgen. Ook worden er gezamenlijke studiedagen georganiseerd met alle leraren van de onderbouw om de leerlijnen te bespreken.

Het samenwerkingsverband is geïnformeerd over de ontwikkelingen op de school locatie en staat hierachter. Er zijn nog geen concrete afspraken gemaakt over de toekomstige bekostiging.

Cultuur

Over de schoolcultuur is aangegeven dat er nog sprake is van een eigen cultuur binnen beide scholen. Opgemerkt wordt dat het voor leraren onwennig is, en het onduidelijk is of mensen van het andere team wel of niet aangesproken kunnen worden. Van onderlinge samenwerking tussen beide teams is op dit moment nog weinig sprake. Elkaar beter leren kennen is een belangrijk doel waarnaar gestreefd wordt.

“Ja ik denk dat we daarin ook echt nog wel twee aparte schoolculturen zijn zeg maar. Dat ieder gewoon nog wel zijn eigen cultuur heeft en dat we eigenlijk van elkaar nog niet goed genoeg weten hoe we daar nu eigenlijk instaan.”

De attitude van beide teams zijn wisselend en verschillen van leraar tot leraar. Er zijn leraren die het een mooie uitdaging vinden om les te geven aan een gemengde groep, en onbekendere doelgroep, terwijl anderen hier meer terughoudend in zijn. Weinig ervaring met de doelgroep en vertrouwen hebben in het eigen kunnen speelt hierin een rol.

Wat betreft de competenties van de leraren worden deze als voldoende beoordeeld. Echter, er wordt wel aangegeven dat er altijd doorgeleerd kan worden. Beide scholen kunnen over en weer gebruik maken van elkaars professionaliseringsaanbod. Daarnaast wordt er met elkaar afgestemd op het moment dat er een vraag rondom scholing of professionalisering speelt. Hierbij wordt dan gekeken of het verstandig is om het gezamenlijk uit te voeren.

Praktijk

Op het moment van interviewen is er één kleutergroep die gemengd is, waarbij wordt gekeken naar de ondersteuningsbehoefte van de leerling. Op basis van het dossier is informatie beschikbaar over de intelligentie en uitgevoerde onderzoeken en daarmee wordt de ondersteuningsbehoefte van de leerling vastgesteld. Daarnaast wordt er met de leraar overlegd of hij/zij het haalbaar acht of een nieuwe kleuter in de gemengde groep past. Op basis daarvan wordt de plaatsing (eventueel in de gemengde groep) gedaan. Echter, er zijn – door veel nieuwe aanmeldingen – twijfels of de gemengde groep niet opgesplitst moet worden in een aparte so en sbo groep. De verbinding tussen de scholen wordt wel gemaakt op het gebied van sport en bewegen. Er zijn nog geen wijzigingen opgetreden in het onderwijsaanbod, maar er wordt gekeken of het mogelijk is om aan dezelfde thema's te werken. In de procedures rondom plaatsing zijn geen veranderingen opgetreden.

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Apeldoorn

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none">- Met elkaar in gesprek gaan over leerlingen.- Korte lijntjes wat onderlinge afstemming vergemakkelijkt.	<p>Op het moment van interviewen is er nog onvoldoende ervaring om aan te geven welke voordelen ouders zullen ervaren.</p>	<ul style="list-style-type: none">- Onderlinge acceptatie.- Vergroten van onderling contact.

“Een mooi voorbeeld van onderlinge acceptatie is dat een leerling van jullie en een leerling van ons komt vragen of wij volgend jaar ook gaan werken met een continurooster. Dezelfde schooltijd, want dan komen die en die van de Prinsenhof...en die kunnen dan ook mee samen fietsen.”

Locatie Apeldoorn (voortgezet onderwijs): Jacobus Fruytier sg brede zorgschool

Beleid

De locatie in Apeldoorn betreft een school voor regulier voortgezet onderwijs en een school voor voortgezet speciaal onderwijs cluster 4. Het regulier onderwijs heeft alle onderwijsniveaus in huis; van praktijkonderwijs tot gymnasium. Er wordt gewerkt vanuit een reformatorische grondslag en de scholen vallen daarmee binnen het landelijke reformatorische samenwerkingsverband. De twee scholen hebben tot op heden twee schoolbesturen, waarvan één meer op afstand functioneert. Het personeel van het voortgezet speciaal onderwijs is werkzaam op basis van detachering. Dit betekent ook dat er op het moment van interviewen geen sprake is van formele overname van personeel.

De reden dat beide scholen nog onder twee besturen vallen, en het personeel via detachering verloopt, is onder andere omdat er in het huidige beleid (en experimentregeling) onduidelijkheid is over de eisen die worden gesteld aan de bevoegdheden van het personeel. Personeel werkzaam in het voortgezet speciaal onderwijs is doorgaans niet bevoegd om les te geven in het regulier voortgezet onderwijs. Om te komen tot een geïntegreerde onderwijsvoorziening zou het personeel aanvullende bevoegdheden moeten halen, waar de nodige tijd en financiën in gaat zitten. Met het huidige lerarentekort is het niet reëel om hiernaar te streven.

De aanleiding voor deelname aan het experiment is enerzijds praktisch van aard, en anderzijds inhoudelijk. De praktische aanleiding betreft de mogelijkheid voor bestuurlijke overname van de school voor voortgezet speciaal onderwijs. De inhoudelijke aanleiding is dat de school voor regulier onderwijs ernaar streeft om alle leerlingen passend onderwijs te kunnen bieden, dus ook leerlingen met gedragsproblemen.

De visie van de school is 'Geen kind de deur uit', waarbij het streven is dat er maatwerk wordt gegeven, en integraal aanbod is dat aansluit op de ondersteuningsbehoefte van de leerling. Beide scholen zijn gehuisvest in één onderwijslocatie, waarbij de school voor voortgezet speciaal onderwijs een eigen vleugel heeft. Daarnaast komen deze leerlingen via een eigen ingang binnen.

Een belangrijke samenwerkingspartner voor de locatie is de jeugdzorg. De desbetreffende jeugdzorg organisatie houdt enkele dagdelen per week spreekuur in de school. Hierdoor hoeft een leerling niet extra te reizen en is er geen sprake van uitval van lessen. Daarnaast wordt er vanuit de twee primaire gemeentes een schoolmaatschappelijk werker bekostigd die fulltime werkzaam is in de school.

Cultuur

Binnen de school opereren beide scholen apart van elkaar, en is er een eigen cultuur. Leraren die te maken hebben met symbioseleerlingen hebben doorgaans wel nauw contact met elkaar⁶.

⁶ Onder symbiose wordt verstaan dat een leerling die is ingeschreven bij het vso, een deel van de lessen kan volgen in het regulier vo. Dit kan tot een maximum van 60% van de onderwijstijd.

“De meeste contacten zitten op het beroepsgerichte stuk. Als ik kijk bij het vmbo bijvoorbeeld, bij de docenten van de beroepsgerichte afdelingen, techniek en zorg en welzijn, die met name, daar zie je heel veel leerlingen vanuit het vso die symbioselessen volgen. Daar hebben we heel nauw contact”.

Los van het contact over de symbioseleerlingen hebben leraren onderling weinig contact en vindt er geen expertise uitwisseling plaats. De attitudes van leraren zijn over het algemeen positief ten opzichte van de integratie, wat mede komt doordat er al lange tijd sprake is van fysieke integratie. Echter, leraren staan er wel verschillend in. Daar waar de één koudwatervrees heeft, en denkt ‘daar hebben we weer zo’n cluster 4 leerling, oh en die is zo lastig’, zijn er ook leraren die hier geen enkele moeite mee hebben.

De competenties van leraren wordt als voldoende beoordeeld. Leraren met een pabo-achtergrond sluiten doorgaans goed aan op de pedagogische ondersteuningsbehoefte van leerlingen in het speciaal voortgezet onderwijs. Echter, het is voor hen niet toegestaan om zonder bevoegdheid in de toekomst les te geven in het voortgezet onderwijs. Als de school in de toekomst één geïntegreerde onderwijsvoorziening voor voortgezet onderwijs wordt, is dat een knelpunt voor leraren die alleen een pabo-achtergrond hebben (eventueel in combinatie met een Master SEN).

Het team heeft een teamontwikkelplan (TOP) gericht op de professionalisering, waarbij personeel een ruime mate van vrijheid krijgt om dit in te vullen. Deze professionalisering is niet per se gericht op het experiment, en voornamelijk gericht op inhoudelijke domeinen.

Praktijk

In de praktijk vindt de integratie van leerlingen vooral plaats door de symbiose van leerlingen: leerlingen hebben een eigen stamgroep, maar volgen daarnaast vakken in het regulier onderwijs en sluiten dit af met een examen of certificaat.

“Deze kinderen volgen zoveel mogelijk symbiose-onderwijs op de Fruytier scholengemeenschap. Als het maar enigszins mogelijk is, volgen ze symbiose-onderwijs en stromen ook als het kan weer terug naar het regulier onderwijs”.

De leerlingen volgen, naast het onderwijs in hun eigen stamgroep, de vakken in het regulier onderwijs en doen dit in hun eigen tempo. Dit betekent dat ze langer op school zitten dan gemiddeld. Hoewel de school al langere tijd werkt met symbiosetrajecten voor leerlingen, was de maximale onderwijstijd voor symbiose (60%) hierin vooral beperkend. Het is de verwachting dat deelname aan het experiment ervoor zorgt dat leerlingen nog meer gebruik van symbiose-onderwijs kunnen maken. Echter, het is voor veel leerlingen nodig om ook binnen hun eigen stamgroep onderwijs te volgen, waardoor volledig regulier onderwijs geen optie zou zijn. Er wordt per leerling gekeken of er een symbiosetraject geschikt is voor de leerling, en op welke vakken dit gericht zou kunnen zijn.

Binnen de onderwijslocatie is ervoor gekozen om het jaarklassensysteem in het reguliere onderwijs los te laten. Volgens de geïnterviewden betekent dit dat het merendeel van de leerlingen langer bezig is met het afronden van de volledige opleiding. In de praktijk betekent dit

dat veel leerlingen in twee klassen tegelijk zitten. Hierdoor gaan de leerlingen ongelijk door de opleiding heen. Het voordeel voor leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs is tevens dat ze gespreid examens kunnen afleggen.

Met de start van het experiment is er een schakelklas ingericht. Dit is een klas voor leerlingen die vastlopen in het regulier onderwijs en mogelijk verwezen worden naar het speciaal onderwijs (zie het citaat hieronder over de schakelklas). De schakelklas is bedoeld als ‘mediumcare’ en communicerend vat (twee richtingen op) tussen de beide scholen in.

“En die kinderen die vanuit het regulier eigenlijk naar speciaal onderwijs gaan, die gaan we eerst proberen via die schakelklas te bieden dat ze daar terecht kunnen. Als het volloopt in hun hoofd, als de spanning te groot wordt, als het geknapt is met een klas. En de kinderen die vanuit het voortgezet speciaal onderwijs mogelijk zoveel symbiose volgen dat je aan de rand zit en ze misschien de overstap wel kunnen maken, die gaan dat doen via de schakelklas. En symbiose kun je bijvoorbeeld tot 40% van je lessen doen, maar als je richting 60-70% gaat, dan kun je dat via de schakelklas gaan oppakken.”

De school beschikt over een Reboundvoorziening in de school, die voornamelijk preventief werkt. De medewerker van de voorziening gaat preventief de klassen in en biedt daar hulp aan de leerling of de hele klas, ondersteunt de leraar. Hiermee wordt geprobeerd te voorkomen dat een leerling een heel Reboundtraject zou moeten volgen. Deze voorziening is vooral gericht op ‘niet-willers’.

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Apeldoorn (vo/vso)

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Gehuisvest in hetzelfde gebouw. - Expertise van vakdocenten in huis. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maatwerk voor hun kind. - Integraal onderwijs- en ondersteuningsaanbod. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maatwerk. - Flexibiliteit in onderwijs. - Meer mogelijkheden voor behalen van certificaten. - Profiteren van aanwezige expertise. - Gespreid examen kunnen doen.

Locatie Appingedam

Beleid

Het betreft een locatie waarbij een school voor speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs cluster 4 zijn geïntegreerd. De ambitie is er om ook speciaal onderwijs cluster 3 in de toekomst toe te voegen aan de locatie. Op het moment van interviewen gaan er al leerlingen met een toelaatbaarheidsverklaring voor cluster 3 onderwijs naar de locatie in Appingedam. Dit komt mede doordat er in de regio geen andere school is met aanbod voor deze leerlingen. De besturen hebben onderling afgesproken dat er ruimte is om deze leerlingen op te vangen, omdat er nu veel leerlingen worden verwezen buiten de regio (nl. naar de stad Groningen). De deelnemende scholen behoren tot hetzelfde bestuur.

De aanleiding voor deelname aan de regeling is zowel inhoudelijk als praktisch van aard. De inhoudelijke aanleiding heeft betrekking op de visie op het jonge kind, het centraal stellen van de onderwijsbehoefte en ondersteuningsbehoefte. Starten met het jonge kind en de ambitie om dit door te zetten in de gehele school, waarbij het een specifieke regiofunctie moet gaan vervullen d.w.z. een breed onderwijsaanbod hebbend.

“Nou ja, weet je, wij willen eigenlijk kijken naar wat leerlingen hun onderwijsbehoefte is en hun ondersteuningsbehoefte en met de mogelijkheden van de leerlingen als vertrekpunt nemen en niet meer kijken naar criteria en stoornissen. En op basis daarvan willen we het onderwijs vormgeven, dus veel meer het vertrekpunt van de leerlingen ook daadwerkelijk kunnen nemen.”

De visie op het experiment is dat de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerling leidend is, en er zodoende tot nog meer maatwerk gekomen kan worden. Deze visie zorgde voor de ambitie om te starten met het langer observeren van jonge leerlingen. Hierdoor kan er zo goed mogelijk afgestemd worden op de ondersteuningsbehoefte van de leerling. De praktische aanleiding heeft betrekking op de huisvesting en het feit dat de school in een krimpregio staat. Door de krimp ontstond er de mogelijkheid om leerlingen van verschillende scholen onder te brengen binnen één locatie. Op dit moment zijn de beide scholen gehuisvest in één schoolgebouw, maar wordt er toegewerkt naar nieuwbouw. Het realiseren van een geïntegreerde onderwijsvoorziening is zonder experimentregeling niet mogelijk. De wet- en regelgeving omtrent symbiose van leerlingen (tot max. 60%) bemoeilijkt dit. Daarnaast is het middelen van financiering vanuit het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs wettelijk niet toegestaan.

“En voor sommige leerlingen is dat te gering, en je moet dat per leerling niveau allemaal verantwoorden. We hebben te maken met groepen, dus hoe symbiose nu in de wet zit is voor ons niet handig”.

Om te komen tot de geïntegreerde onderwijssetting is er een visie ontwikkeld op bestuurlijk niveau, samen met de betrokken scholen, waar een ontwikkelagenda bij geformuleerd is. Daarnaast zijn er werkgroepen ingericht met medewerkers, leidinggevendenden, en een onderwijsadviseur die het proces begeleidt.

Op het moment van interviewen zijn er nog geen concrete afspraken met het samenwerkingsverband gemaakt over de toekomstige financiering, maar het samenwerkingsverband is wel betrokken bij de ontwikkeling van de setting. Er zijn afspraken met de gemeente over het leerlingvervoer van leerlingen, en tevens over de bekostiging van de nieuwe huisvesting. Daarnaast zijn er afspraken met de inzet van jeugdhulp op de locatie. De integrale inzet van de jeugdhulp is belangrijk in de nieuwe huisvesting. Daarnaast zijn er gesprekken met de gemeente om toe te werken naar populatie bekostiging voor de inzet van jeugdhulp. Een eerste pedagogisch medewerker is middels financiering door de gemeente binnen de school werkzaam. Dit betreft nog een pilot.

Cultuur

In een eerder stadium is geprobeerd om te komen tot een geïntegreerde onderwijsvoorziening, maar dat is toen niet gelukt doordat er onvoldoende draagvlak binnen het team was. Volgens de geïnterviewden is er nu meer visie en beleid, en wordt er meer gekeken naar wat er nodig is om de integratie te realiseren. Het experiment wordt systematischer aangepast, door onder andere een werkgroep en onderwijskundig projectleider vanuit de organisatie. Iedereen in de onderbouw is betrokken bij het proces en er is draagvlak voor het experiment.

Het team staat wisselend tegenover de geïntegreerde voorziening; sommige leraren heel positief, anderen meer terughoudend. De vele recente wisselingen in het team hebben ervoor gezorgd dat er weinig verschil is tussen de voormalige teams en het team nu als één geheel wordt gezien. Het is belangrijk dat het team open-minded is, en het vertrouwen heeft dat het goed wordt meegenomen en ondersteund in het traject.

Factoren die belangrijk worden gevonden voor een positieve schoolcultuur en attitude zijn de verandering in denken. Leraren zijn met een bredere blik naar leerlingen gaan kijken en denken nu minder vanuit hokjes.

*“Wat ik belemmerend vind, is de oude cultuur van de school om in hokjes te denken.
Dat is een heel krachtig iets.”*

Het is belangrijk dat leraren zelf willen veranderen, en durven samen te werken. Leraren vinden het daarnaast belangrijk dat er randvoorwaarden zijn om het experiment te realiseren, zoals ondersteuning in het algemeen, en ondersteuning door de commissie voor de begeleiding⁷.

De competenties van het team worden als voldoende beoordeeld, echter er is wel de nodige variatie tussen leraren. Over het algemeen worden leerlingen met externaliserend gedrag uitdagend gevonden door leraren, evenals leerlingen met zml-problematiek. Om meer kennis op te doen over deze doelgroep heeft er een schoolbezoek plaatsgevonden aan een school die zml-onderwijs biedt. Verder is er een opleidingsplan geschreven om zodoende leraren goed voor te bereiden op het lesgeven aan een gemengde groep leerlingen. Dit biedt een kader om mee aan de slag te gaan wat betreft de professionalisering. Er wordt verwacht dat alle leraren in staat zijn om met alle leerlingen zo passend mogelijk onderwijs te kunnen bieden. Op dit moment wordt er

⁷ Elke school voor speciaal (basis) onderwijs heeft een commissie voor de begeleiding die onder andere toezicht houdt op de ondersteuning aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte.

middels training, intervisie, coaching, gerichte cursussen en het bijwonen van vergaderingen van de commissie voor de begeleiding gewerkt aan het vergroten van de competenties.

Praktijk

Op het moment van interviewen zijn alle kleutergroepen gemengd. Dit betekent dat leerlingen met een sbo en so toelaatbaarheidsverklaring gemengd zitten in één groep. Groep 3-4 is tevens ook gemengd. De overige groepen zijn veelal specifiek ingericht op sbo of so. De indeling van de gemengde groepen is vooral pragmatisch tot stand gekomen: aanvankelijk was er alleen een sbo-locatie in de regio, en werden leerlingen met cluster 4-problematiek verwezen buiten de regio. Door het experiment kwam er leerlingen met cluster 4-problematiek bij, en zijn deze gemengd met de sbo-leerlingen. De ervaringen met de gemengde groepen zijn wisselend, en hangen erg af van de leraar.

Wat betreft het onderwijsaanbod is er gekozen voor een nieuwe methode die nu gebruikt wordt in de onderbouw met de gemengde groepen. Daarnaast is er gestart met thematisch werken.

Er zijn een procedurele veranderingen doorgevoerd wat betreft de toelating van leerlingen: wanneer een leerling wordt aangemeld, wordt er een integrale intake gehouden met alle betrokkenen, inclusief zorgpartner. Daarin staat het in kaart brengen van de ondersteuningsbehoefte centraal. Er is gekozen om met vier instroommomenten per jaar te werken, zodat er minder wisseling in de klas optreedt. Voorheen zorgde dit (meer instroommomenten in het jaar) voor veel onrust in de klas.

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Appingedam

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoekende houding stimuleren. - Meer uitdaging. - Ontwikkelen van veerkracht. - Verbreden van kennis en expertise. - Aansluiten op ondersteuningsbehoefte van de leerling. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuis-nabij onderwijs (i.h.b. voor ouders met een Niet-Nederlandse achtergrond). - Schakelen binnen de school mogelijk. - Expertise in de school. - Leerling en thuisstelsel worden meer integraal bekeken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Optrekken aan elkaar. - Thuis-nabij onderwijs. - Vriendjes uit de buurt. - Van elkaar leren. - Normaliseren. - Profiteren van een breder aanbod.

Locatie Doetinchem

Beleid

De locatie in Doetinchem betreft een onderwijsvoorziening waarin speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs cluster 3 zijn gevestigd. Na een recente fusie vallen beide scholen nu onder hetzelfde bestuur. De aanleiding voor deelname aan het experiment is zowel praktisch als inhoudelijk van aard. De praktische aanleiding betreft het gebrek aan huisvesting van één van de scholen. De inhoudelijke aanleiding is dat de scholen beter willen aansluiten op de ondersteuningsbehoefte van de leerlingen door het aanbieden van arrangementen. Samen met de gemeente wordt er gewerkt aan een nieuwe huisvesting waar een Integraal Kind Centrum wordt gevestigd. Het streven is dat dit in 2023 gerealiseerd is. Hier wordt de samenwerking met de jeugdhulp ook in meegenomen.

“Voor ons betekent een Integraal Kind Centrum dat je een inclusievere wereld voor de kinderen kan creëren binnen het onderwijs. Het zal nooit volledig inclusief worden, dat is ook niet het streven, maar wel meer inclusief denken en werken en minder het hokjes denken zoals het tot nu toe was.”

Op het moment van interviewen zijn er verschillende locaties, waarvan bij één locatie wordt gewerkt met gemengde groepen. De visie op het experiment is dat de onderwijsbehoefte van de leerling centraal staat, er niet meer in hokjes wordt gedacht en dat er zo goed mogelijk wordt aangesloten op de ondersteuningsbehoefte van de leerling. Het leveren van maatwerk aan leerlingen en komen tot een gezamenlijk arrangement staat centraal. De reden voor deelname betreft de mogelijkheden om leerlingen van de verschillende scholen met elkaar te mengen in groepen, zonder daarbij de regels van de Wet op Primair Onderwijs en Wet op de Expertise Centra te schenden.

Voor het implementeren van het experiment is er een inhoudelijk begeleider van de organisatie betrokken. Daarnaast wordt er op het niveau van leraren gewerkt aan het leren kennen van elkaar, en wordt de onderlinge samenwerking gestimuleerd. Vanuit de teams is aangegeven te willen werken aan een visieveranderingstraject. Tevens zijn er projectgroepen, en is er ingezet op gezamenlijke kennismakingsmomenten: teams zijn bij elkaar gaan kijken en er is een gezamenlijke studiedag geweest. Op het moment van interviewen zijn er nog geen concrete afspraken gemaakt over de bekostiging van het experiment.

Cultuur

Volgens de geïnterviewden is er sprake van een positieve schoolcultuur, waarbij het onderbouwteam al meer naar elkaar toe is gegroeid. Daarnaast zien beide onderbouwteams dat het belangrijk is om het onderwijs te veranderen, omdat er wordt ervaren dat het onderwijs momenteel onvoldoende aansluit bij de behoeften van de huidige leerlingen. De bereidheid om te willen veranderen en om te willen samenwerken draagt bij aan een positieve schoolcultuur. Vanuit een eigen concept denken kan daarnaast belemmerend zijn.

“Naja wij zitten nu heel erg op de verbindingen van het team in de onderbouw, omdat die volgend jaar echt daadwerkelijk samen moeten gaan werken. Dus dat is eigenlijk waar we nu vooral op inzoomen; van hoe krijgen we, hoe zorgen we ervoor dat die mensen elkaar leren kennen en dat ze een team kunnen gaan vormen.”

De attitude van het team is wisselend wat betreft het lesgeven aan een gemengde groep leerlingen. Er zijn leraren die het als een uitdaging zien, maar ook leraren die het spannend vinden omdat ze al worstelen met hun eigen groep. Het weinig vertrouwen hebben in het eigen kunnen, en de angst voor het verliezen van een eigen identiteit spelen een rol in de terughoudende attitude. Voor het starten met de gemengde kleutergroep zijn mensen gevraagd met een positieve attitude, die bovendien verbinding kunnen aanbrengen in het team.

De competenties van leraren worden als voldoende beoordeeld, hoewel aangegeven wordt dat hier de nodige variatie in zit. Eén van de doelstellingen van de gezamenlijke studiedagen is om de benodigde competenties duidelijk te krijgen, zodat daarop ingezet kan worden.

Er is geen gericht professionaliseringsbeleid opgezet, maar met het oog op het experiment is er een visietraject gestart waarin de ontwikkeling van leraren centraal staat.

“Dus vanuit jezelf, wie ben ik, kijken naar dat kind en wat heeft dat kind nodig en wat hoe richten we ons onderwijs in? Dat vind ik al de mooiste ontwikkeling.”

Praktijk

Er wordt gewerkt met één gemengde groep waar leerlingen vanuit het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs in zitten. Er wordt bij het plaatsen van de leerling vooral gekeken naar de veiligheid voor de leerling en de omgeving. Door de wijziging in huisvesting is ervoor gekozen om dezelfde leraar te houden voor de klassen. Er zijn geen wijzingen opgetreden in het onderwijs- of ondersteuningsaanbod ten opzichte van de situatie voorafgaand aan het experiment. In de procedures rondom toelating waren aanvankelijk de nodige verschillen, waardoor is besloten om een gezamenlijke route te hanteren. Omdat beide scholen een eigen orthopedagoog in dienst hebben is het soms zoeken naar wie er verantwoordelijk is voor welke leerlingen.

“We denken dat de leerlingen in die combigroep een intensievere zorgroute gaan doorlopen om antwoord te krijgen op je vraag wat is het beste arrangement, wat is het beste aanbod, wat is het beste setting?”

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Doetinchem

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Verbreding van expertise en kennis. - Reflectie op persoonlijkheid en handelen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuis nabij onderwijs. - Alle expertise in één schoolsetting. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuis nabij onderwijs. - Tijd krijgen voor bepalen van ondersteuningsbehoefte.

Locatie Hoogeveen

Beleid

Het gaat om een locatie, met onderscheid in jongere en oudere leerlingen, waarbij speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs cluster 4 geïntegreerd is. De locatie voor de oudere leerlingen (vanaf groep 4) doet mee als experiment. Wat betreft huisvesting zijn beide scholen recentelijk gehuisvest in hetzelfde gebouw. Daarnaast zijn er gesprekken met de gemeente om toe te werken naar nieuwbouw waar beide locaties gehuisvest kunnen worden in de toekomst. De scholen vallen onder hetzelfde bestuur.

De aanleiding voor deelname aan het experiment is zowel praktisch als inhoudelijk. Praktisch en inhoudelijk gezien was er sprake van een beperkt aantal leerlingen op de school voor speciaal onderwijs, en daardoor beperkte financiële middelen die nodig zijn om expertise te behouden. Daarnaast was het nodig om expertise te behouden, en verder uit te breiden, en de toelaatbaarheidsverklaring niet meer leidend te laten zijn. De visie op het experiment is dat de ondersteuningsbehoefte van de leerling centraal staat, de toelaatbaarheidsverklaring niet leidend is, en er zodoende meer maatwerk geboden wordt.

“We hebben een visie ontwikkeld met z’n allen en daar hoort een ontwikkelagenda bij.”

Er zijn nog geen afspraken over de toekomstige bekostiging van het experiment, maar er zijn overleggen met het samenwerkingsverband om hier afspraken over te maken. Daarnaast zijn er afspraken over de inzet van de jeugdhulp, hoewel dit vooral zorg op het niveau van de individuele leerling betreft. Er wordt met de gemeente gesproken over het opzetten van een pilot om te komen tot meer zorg in de klassen.

Om het experiment te implementeren in de praktijk is er een onderwijsadviseur van de eigen organisatie aangesteld als procesbegeleider. Daarnaast zijn er werkgroepen en gezamenlijke studiedagen. De focus op de overeenkomsten tussen de scholen, in plaats van op de verschillen, draagt volgens de geïnterviewden bij aan een goede implementatie.

Cultuur

De relatief nieuwe teamleider op de locatie, tezamen met recente personeelwisselingen, zorgt ervoor dat het experiment als een toekomstige uitdaging wordt gezien door de commissie voor de begeleiding. Volgens de geïnterviewden is er wel sprake van één cultuur op de school, waarbij sprake is van een positieve benadering. Centraal staat dat er wordt samengewerkt.

“We doen het samen, dat geldt voor leerlingen. Maar dat geldt voor leerling-leerkracht, leerling-leerling, maar ook leerkracht-leerkracht. En als, alle anderen. Maar ook ouders. En dat probeer je ook naar ouders over te brengen.”

Een belangrijk factor die heeft bijgedragen aan een positieve schoolcultuur is de gezamenlijke huisvesting. Hierdoor is er één team ontstaan wat de basis legt voor de gespecialiseerde onderwijsvoorziening. Daarnaast heeft het verloop in personeel ook positief bijgedragen, omdat het team nu bestaat uit medewerkers die specifiek voor deze locatie gekozen hebben. Dat er

aanvankelijk weinig verschillen waren tussen beide scholen heeft ook positief bijgedragen aan de schoolcultuur.

Hoewel de attitudes van het team positief worden beschreven, zijn sommige individuele leraren nog terughoudend in het lesgeven aan een gemengde groep. De forse problematiek van sommige leerlingen maakt dat leraren hier tegenop kunnen zien. De competenties van het team worden als ruim voldoende beoordeeld, hoewel leerlingen met hechtingsproblematiek en agressief gedrag uitdagend zijn. Ook wordt het verschil in competenties tussen leraren van beide type scholen erkend.

“De sbo-leerkrachten zijn toch wel didactisch over het algemeen toch iets beter onderlegd. En je ziet gewoon dat de kwaliteiten van de leerkrachten op het so wat sterker op het pedagogische vlak.”

Voldoende ondersteuning aan leraren door de commissie voor de begeleiding wordt gezien als een belangrijke bevorderende factor om het experiment in de praktijk goed te laten slagen. In de professionalisering van leraren wordt vooral ingezet op pedagogische deskundigheid, waarbij te denken valt het omgaan met agressieve leerlingen, de meldcode en gesprekstraining. Daarnaast wordt er ingezet op het leren van elkaar, door leraren bij elkaar te laten kijken.

Praktijk

Vanaf groep 4 zitten er leerlingen met een toelaatbaarheidsverklaring voor het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs in gemengde groepen. Daarnaast zijn er ook aparte sbo- en so-groepen, en is er een onderwijszorgklas waar een leraar en medewerker uit de zorg/jeugdhulp bij betrokken is. Het plaatsen van leerlingen is vooral gebaseerd op:

- Leeftijd
- Didactisch niveau
- Ernst van ondersteuningsbehoefte

Er is in de afgelopen jaren geprobeerd naar elkaar toe te groeien in onderwijsaanbod, door bijvoorbeeld methodes op elkaar te laten aansluiten. Daarnaast wordt er positieve behavior support gebruikt voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook wordt er met gezamenlijke thema's gewerkt. Wat betreft de procedures in de toelating zijn er weinig veranderingen opgetreden met de start van het experiment. Er is een gezamenlijke commissie voor de begeleiding, die leraren zo goed mogelijk probeert te ondersteunen.

“We willen niet dat leraren denken dat ze het alleen moeten doen, of moeten draaien, of alleen in moeten vullen.”

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Hoozevee

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Kijken naar ondersteuningsbehoefte. - Meer homogeniteit in de groepen voor klassikaal aanbod* - Meer kennis en ervaring. - Bredere expertise. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuisnabij onderwijs. - Maatwerk voor hun kind. - Minder schakelen voor hun kind 	<ul style="list-style-type: none"> - Binnen de mogelijkheden maatwerk bieden. - Aansluiten op didactisch niveau. - Thuisnabij onderwijs.

*Vanwege de schaalgrootte was er aanvankelijk sprake van een groot leeftijdsverschil tussen leerlingen in één groep. Door het integreren van beide scholen kunnen leerlingen met dezelfde leeftijd nu les krijgen in dezelfde groep, waardoor er meer homogeniteit ontstaat.

Locatie Hoorn

Beleid

De locatie in Hoorn betreft een onderwijssetting waar leerlingen naartoe gaan die een toelaatbaarheidsverklaring hebben ontvangen voor het sbo, speciaal onderwijs cluster 3 en speciaal onderwijs cluster 4. De aanleiding hiervoor was in eerste instantie praktisch van aard: verouderde huisvesting van de scholen. Binnen de gemeente is gewerkt aan een integraal huisvestingsplan, waarbij de scholen aangaven om toe te willen werken naar een Integraal Kind- en Expertise Centrum. Daarnaast was er de ambitie om de inhoudelijke visie te realiseren.

“Samenwerken voor één kind, één plan, dus dat is eigenlijk de hoofdmoot. Dat je integraal denkt en werkt zowel met de scholen maar juist ook met de partners die ook voor de kinderen zorgen, dat wij als onderwijs het niet alleen hoeven te doen maar een integrale aanpak.”

Bij de start van het experiment zijn er verschillende locaties in gebruik, waarbij op één locatie de jongste kinderen onderwijs krijgen in gemengde groepen (IKEC jonge kind). Er wordt gewerkt aan de nieuwbouw van huisvesting waar het Integraal Kind- en Expertise Centrum 0-12 jaar in gevestigd wordt. De jeugdhulporganisatie is, naast de kinderopvang, een belangrijke partner in het IKEC, omdat er in het onderwijs directe ondersteuning door jeugdhulpwerkers wordt geboden. Dit wordt bekostigd met middelen vanuit de gemeente. De gemeente is daarmee een belangrijke partner voor deze locaties.

Voorafgaand aan de start van het experiment is er een traject geweest om te komen tot een gezamenlijke visie voor het IKEC: Integraal aanbod voor leerlingen van het speciaal (basis) onderwijs, gericht op onderwijs en ondersteuning. De visie en bijbehorende doelen zijn geformuleerd in een visiedocument. De visie – en het toewerken naar één huisvesting – wordt gezien als stip op de horizon. Bestuur, directie en medewerkers zijn betrokken geweest bij de totstandkoming van die visie. Om de geïntegreerde onderwijssetting te implementeren zijn er regiegroepen geweest, maandelijks overleg met het ontwikkelteam, en zijn medewerkers gevraagd mee te denken in het traject. Daarnaast is er één ondersteuningscoördinator aangesteld voor het IKEC die als spin in het web fungeert wat betreft het onderwijs en de ondersteuning aan leerlingen. Ook is er één directeur van het IKEC en vallen de deelnemende scholen onder één schoolbestuur. Op het moment van de interviews zijn er nog geen concrete afspraken gemaakt (met bijvoorbeeld het samenwerkingsverband) over de verdere financiering van de geïntegreerde onderwijsvoorziening.

Cultuur

Vanuit het bestuur en directie is er op verschillende manieren gewerkt aan het voortraject van de implementatie. Het formuleren van de visie op het IKEC en de integratie van verschillende ‘moederscholen’ ligt ten grondslag aan de doelen waaraan wordt gewerkt. Op de locatie met het IKEC jonge kind is er sprake van één team waar mensen samenwerken en elkaars kwaliteiten en valkuilen kennen. Bij de start van de geïntegreerde setting op deze locatie is de afspraak gemaakt om veilig te starten. Dit betekent dat er vanaf de start niet gelijk allemaal veranderingen zijn

doorgevoerd, maar dit geleidelijk aan is gedaan. Daarbij hebben mensen zelf de keuze gehad waar ze betrokken bij wilden zijn. Om de schoolcultuur en het onderlinge contact te stimuleren, zijn er veel gesprekken gevoerd, gezamenlijke studiedagen gehouden en heeft men elkaar regelmatig opgezocht (o.a. klassenbezoek).

De attitudes met betrekking tot het lesgeven aan een gemende groep zijn wisselend. Sommige leraren vinden het een uitdaging, anderen vinden het spannend. Factoren die hierin bevorderend zijn: ervaring opdoen met een gemengde groep, vanaf de start betrokken zijn, bij elkaar in de klas kijken en elkaars deskundigheid inzetten. Om de expertise te delen worden er wekelijkse 'bordsessies' gehouden: in een bijeenkomst van 15 minuten worden bespreekpunten ingebracht en nagedacht over een aanpak. Indien gewenst, gaat een werkgroep aan de slag om het nader uit te werken.

De competenties van leraren worden als ruim voldoende beoordeeld. Elke leraar heeft zijn eigen deskundigheid, afhankelijk van de moederschool waar de leraar vandaan komt. Om professionaliteit te stimuleren, worden er gezamenlijke studiedagen georganiseerd. Daarnaast heeft elke leraar de ruimte om zijn eigen scholing vorm te geven. Het streven van de bordsessies is ook om de competenties te vergroten en kennis met elkaar te delen.

Praktijk

Op de locatie IKEC jonge kind wordt gewerkt met vier gemengde groepen. Deze leerlingen hebben een toelaatbaarheidsverklaring voor het speciaal basisonderwijs of speciaal onderwijs cluster 4. De leerlingen in deze groepen zijn ingedeeld op basis van:

- Leeftijd
- Ontwikkelingsleeftijd
- Aanvankelijk leerproces
- Spelontwikkeling

Naast de gemengde groepen is er een zorggroep voor jonge kinderen waarbij de zorg voorliggend is. Op deze groep staat een leraar samen met een jeugdzorgwerker voor de groep.

In de procedures rondom de ondersteuning zijn er tot op heden weinig veranderingen opgetreden. Wel is er met de start van het IKEC jonge kind één commissie voor de begeleiding opgericht. In deze commissie zijn medewerkers van alle drie moederscholen vertegenwoordigd. De ondersteuningscoördinator voert gezamenlijke gesprekken, coördineert de plaatsing van leerlingen en zet het ondersteuningstraject uit.

Op het IKEC jonge kind is men met de start van het experiment begonnen met zogeheten 'leerpleinen'. Een leerplein is aan de hand van een thema ingericht in een centrale ruimte van de school. Hier werken de leerlingen op verschillende momenten per week in kleine groepjes (groepsdoorbrekend) aan het thema. Door groepsdoorbrekend te werken, leren leerlingen van andere groepen elkaar kennen, waarmee het onderlinge contact wordt vergroot. Op basis van de ontwikkeling van de leerling wordt gekeken waaraan gewerkt kan worden binnen het thema.

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Hoorn

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Jeugdhulp inschakelen op het moment dat een leerling vastloopt. - Expertise uitwisselen met jeugdhulp. - Talenten van leraren benutten bij de leerpleinen (bijv. muziek, creativiteit). 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuisnabij onderwijs voor hun kind. - Leren omgaan met verschillen tussen kinderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Andere leerlingen (buiten eigen klas) leren kennen. - Werken op de leerpleinen in gemixte groepjes. - Hoge verwachtingen stellen. en aanbod daarop aansluiten. - Leren omgaan met verschillen tussen kinderen. - Thuisnabij onderwijs.

Locatie Kampen: Prisma – gespecialiseerd onderwijs

Beleid

De locatie in Kampen is in 2016 gestart met het integreren van verschillende moederscholen in één locatie: een school voor speciaal basisonderwijs, een voor speciaal onderwijs cluster 3, en een voor speciaal onderwijs cluster 4. De aanleiding voor het starten van de geïntegreerde onderwijsvoorziening was aanvankelijk praktisch van aard: een reorganisatie binnen de Ambelt organisatie zorgde ervoor dat er werd nagedacht over de toekomstbestendigheid van de scholen. Deze reorganisatie is aangegrepen om verschillende scholen te integreren. De reorganisatie heeft er bovendien voor gezorgd dat de deelnemende scholen onder één schoolbestuur vallen. Daarnaast werd de situatie aangegrepen om de inhoudelijke visie op onderwijs verder te ontwikkelen en uit te dragen.

“Onze leerlingen zouden eigenlijk binnen het basisonderwijs moeten zitten en dat is ook onze strategische visie, eigenlijk willen wij richting inclusie, dat lukt niet op dit moment. Dus ze zijn hier ze hebben een arrangement hier. Ze volgen hier onderwijs, maar eigenlijk is dit een periode waarin ze moeten oefenen en ontwikkelen voor het latere leven. Dat is de visie die wij hebben op hoe we met kinderen om willen gaan.”

Met de geïntegreerde onderwijsvoorziening wordt gestreefd naar het delen en vergroten van expertise en het realiseren van integraal aanbod. Daarnaast wordt ernaar gestreefd dat kinderen zo optimaal mogelijk van elkaar leren. Er ligt een strategische visie richting inclusief onderwijs ten grondslag aan de onderwijsvoorziening, waarbij samenwerking met regulier onderwijs voor de komende jaren centraal staat.

Vanwege de reorganisatie zijn er destijds afspraken gemaakt over de overname van personeel. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt met de gemeente over de vervoersbekostiging, en met het samenwerkingsverband over de duur van de toelaatbaarheidsverklaring. Ook is afgesproken dat de leerlingen so cluster 4 ingeschreven kunnen worden bij de moederschool so cluster 3. De leerlingen sbo bleven ingeschreven bij het sbo. De onderwijsvoorziening is gehuisvest in één modern schoolgebouw, waar ook logopedie, fysiotherapie, en jeugdhulp in is opgenomen.

Cultuur

Om de geïntegreerde onderwijsvoorzieningen te realiseren, is er twee jaar de tijd genomen om dit voor te bereiden. Om daartoe te komen is een stuurgroep op bestuurlijk niveau opgericht en daarnaast een projectgroep voor medewerkers. De projectgroep is nu omgevormd tot een ontwikkelgroep, waarin het verder ontwikkelen van de onderwijssetting centraal blijft staan. Tijdens de bijeenkomsten van de huidige ontwikkelgroep (en tevens tijdens de eerdere bijeenkomsten van de projectgroep), staan thema's centraal die uit het team komen. De bijeenkomsten worden geleid door een externe gesprekspartner samen met de directie. De kracht van deze bijeenkomsten is het samen denken, zonder dat er een besluit moet worden genomen en iedereen is altijd welkom met als voorwaarde dat de deelnemers met een metaperspectief naar de organisatie kunnen kijken.

“Veranderkundig is dit een prachtig plaatje wat er wat hier ontstaan is. Gewoon aan de voorkant heel goed investeren, en daarin ouders ook op een goede communicatieve manier meenemen.”

Wat betreft de schoolcultuur geven de geïnterviewden aan dat er veel veranderd is in de schoolcultuur in de afgelopen jaren. De verschillende teams van de moederscholen zijn samengevoegd tot één team. In de praktijk is de denkwijze vanuit de eerdere school nog af en toe zichtbaar. De attitudes van het team en de leraren zijn over het algemeen positief. Factoren die hieraan hebben bijgedragen, zijn het opdoen van ervaring, elkaar leren kennen, expertise delen en uitwisselen, respect voor het verleden en koersen richting de toekomst. Het denken in zogeheten ‘hokjes’ kan belemmerend zijn voor het veranderen van attitudes, evenals het moeilijk kunnen loslaten van het eigen handelen.

De competenties van leraren worden als ruim voldoende beoordeeld. Leraren hebben een breed palet aan competenties, en er lijkt een toename te zijn in competenties, blijkend uit een vermindering van escalaties in de groep. Leerlingen die op verschillende gebieden instabiel zijn (denk aan gedrag en complexe thuissituatie) worden moeilijk ervaren door leraren. Vanuit de school is het volgen van een Masteropleiding (denk aan Master Special Educational Needs) sterk gestimuleerd. Er is op dit moment een hoge dekkingsgraad van leraren met een dergelijke opleiding. Daarnaast is geïnvesteerd in het volgen van Lessenstudie om eenduidig handelen te bevorderen.

Praktijk

Er zijn op het moment van bevragen zeventien gemengde groepen, wat betekent dat op één na alle groepen gemengd zijn. In de gemengde groepen zitten leerlingen met een toelaatbaarheidsverklaring voor het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs cluster 3 of cluster 4. De leerlingen in deze groepen zijn ingedeeld op basis van:

- Communicatie
- Cognitieve ontwikkeling / verwachte uitstroom
- Sociaal- emotionele ontwikkeling
- Match met de medeleerlingen en met de leraar

Naast de gemengde groepen is er één groep die niet gemengd is. Deze groep is ingericht voor leerlingen met meervoudige problematiek. Daarnaast is ervoor gekozen om het lezen, taal en rekenen te laten plaatsvinden in de eigen stamgroep, en hiervoor niet groepsoverstijgend te werken. Dit deed een te groot beroep op leraren. De hogere gemengde groepen zijn in twee stromen ingedeeld: meer praktisch en meer theoretisch. Hierdoor kan het aanbod beter afgestemd worden op de behoefte van de leerling.

Met de start van de geïntegreerde voorziening wordt twee keer per week gewerkt met Talentmiddagen. Hiervoor is een subsidie aangevraagd bij de provincie. In vijf blokken van zes weken kunnen leerlingen op dinsdag- en vrijdagmiddag zelf kiezen wat ze willen volgen. Met de talentmiddagen wordt groepsoverstijgend gewerkt, vanaf de leeftijdsgroep 5. De ervaringen hiermee zijn heel positief, mede doordat de talenten van leraren worden ingezet (bijv. muzikaliteit of creativiteit).

In de procedures rondom de ondersteuning zijn er tot op heden weinig veranderingen opgetreden. Omdat elke school aanvankelijk een commissie voor de begeleiding had, zijn deze omgevormd tot één commissie voor de begeleiding. In deze commissie zijn medewerkers van de drie moederscholen vertegenwoordigd. De commissie bestaat dus uit een rijp palet aan expertise. De interne route naar de commissie voor de begeleiding heeft binnen Prisma een nieuwe vorm gekregen.

Samenvattend overzicht van de voordelen van de geïntegreerde setting – locatie Kampen

Voordelen leraren	Voordelen ouders	Voordelen leerlingen
<ul style="list-style-type: none"> - Hokjes denken weghalen. - Kijken naar wat past bij de leerling. - Brede ondersteuning intern aanwezig. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuisnabij onderwijs. - Maatwerk voor hun kind. 	<ul style="list-style-type: none"> - Thuisnabij onderwijs. - Maatwerk. - Geïntegreerde aanbod, waardoor leerling intern kan blijven. - Onderlinge acceptatie en verdraagzaamheid.

Bevorderende- en belemmerende factoren voor het realiseren van een geïntegreerde onderwijsvoorziening

In de interviews zijn een heel aantal factoren genoemd die op het niveau van beleid, cultuur en praktijk bevorderend of belemmerend kunnen zijn om een geïntegreerde onderwijsvoorziening te realiseren. Deze factoren zijn hieronder weergegeven in Figuur 2. De factsheet is ook los te vinden in Bijlage 1.

factsheet #1

Het realiseren van een geïntegreerde onderwijsvoorziening

Het intensiveren van de samenwerking tussen regulier en/of verschillende vormen van speciaal onderwijs door deze te integreren in één onderwijsvoorziening staat hoog op de politieke agenda.

Welke factoren zijn bevorderend of belemmerend om te komen tot één geïntegreerde onderwijsvoorziening? Deze factsheet geeft hier meer informatie over en komt voort uit het beleidsonderzoek naar de 'Beleidsregel experimenten samenwerking regulier en speciaal onderwijs'. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

+ Bevorderende factoren

BELEID

- Krimp
- Toewerken naar nieuwe huisvesting
- Intensieve samenwerking met jeugdhulp
- Gezamenlijke visie
- Eén bestuur, één directeur/teamleider
- Goede samenwerking met:
 - Samenwerkingsverband
 - Gemeente

CULTUUR

- Positieve schoolcultuur
- Voorwaarden creëren
- Onderlinge samenwerking stimuleren
- Eigenaarschap van het team
- Duidelijke communicatie
- Focus op overeenkomsten
- Leiderschap van directie/teamleider

PRAKTIJK

- Vertrouwen en veiligheid voor leraren
- Fysieke nabijheid (gezamenlijke huisvesting)
- Gezamenlijk onderwijsaanbod ontwikkelen
- Bereidheid om te willen veranderen
- Expertise delen
- Ondersteuning vanuit commissie van begeleiding

- Belemmerende factoren

BELEID

- Onduidelijkheid over toekomstige wetgeving
- Onduidelijkheid over toekomstige bekostiging
- Samenwerking gemeente:
 - Verloop medewerkers
 - Financiële tekorten
- Afstemming jeugdhulp/zorg
- Verschil in cao's tussen onderwijs/zorg/jeugdhulp

CULTUUR

- Oude cultuur, denken in hoekjes
- Scheiding tussen scholen
- Procesverandering vraagt tijd

PRAKTIJK

- Lerarentekort / personeelwisseling
- Huisvesting niet ingericht op integratie
- Heterogeniteit in leerlingpopulatie
- Geschieden systemen van onderwijs / jeugdhulp
- Onduidelijkheid voor ouders
- Verschil in onderwijs- en ondersteuning:
 - Methodes
 - Leerlingvolgsystemen
 - Ontwikkelingsperspectief
 - Zorgroute

Het hele rapport is te downloaden via:
rug.nl/staff/anke.de.boer

Conclusies

De eerste meting van dit beleidsonderzoek had als doel een beeld te schetsen van hoe de deelnemende experimenten zijn vormgegeven op het gebied van beleid, cultuur en praktijk. Een tweede doel was na te gaan of hierin verschillen zichtbaar zijn. Tenslotte is er gekeken naar bevorderende- en belemmerende factoren. Hieronder worden de meest belangrijke conclusies getrokken op basis van de bevindingen die in de eerdere hoofdstukken zijn gerapporteerd.

Geconcludeerd kan worden dat op *beleidsniveau* duidelijk wordt dat de aanleiding voor de experimenten zowel praktisch en inhoudelijk van aard is. Krimp in de regio en een dalend aantal leerlingen heeft in sommige gevallen gezorgd voor het veranderen van een inhoudelijke visie op de school, met het doel dekkend aanbod in de regio te handhaven. Wat betreft de visie van de experimenten lijken deze in grote lijnen op elkaar: er wordt in bijna alle gevallen gestreefd naar meer maatwerk voor leerlingen, een integraal onderwijs- en ondersteuningsaanbod waarbij aansluiten op de ondersteuningsbehoefte centraal staat. Dit impliceert tevens dat de toelaatbaarheidsverklaring niet leidend is, maar enkel de bekostiging garandeert. Om de ondersteuningsbehoefte goed in kaart te kunnen brengen wordt op sommige locaties ingezet op een langere observatieperiode bij jonge leerlingen.

Een andere conclusie op beleidsniveau is dat er nog nauwelijks concrete afspraken met de samenwerkingsverbanden zijn gemaakt. Dit is voor alle experimenten een aandachtspunt voor de toekomst. De samenwerking met de gemeente is daarnaast erg belangrijk, met name op het beleidsniveau. Ten eerste is dit essentieel voor locaties die toewerken naar nieuwe (gezamenlijke) huisvesting. Ten tweede is dit belangrijk voor de samenwerking – en soms integratie – van jeugdhulp in de school. Gezamenlijke huisvesting (oftewel: fysieke integratie van verschillende scholen op één locatie) draagt bij aan korte lijnen, onderling contact en afstemming. Dit geldt ook voor de aanwezigheid van de jeugdhulp op de onderwijslocatie.

Geconcludeerd kan worden dat de bestuurders en directies van de deelnemende experimenten een centrale rol hebben om met elkaar de aspecten op beleidsniveau voldoende aandacht te geven, te monitoren en verder aan te sturen. Omdat er doorgaans sprake is van verschillende directies, is het hebben van een gezamenlijke visie en goed onderling contact onontbeerlijk.

Wat betreft het *cultuurniveau* kan geconcludeerd worden dat er duidelijke verschillen te zien zijn tussen de experimenten. Bij bijna alle locaties is er nog geen sprake van één gezamenlijke schoolcultuur, en wordt er in termen van ‘wij en zij’ gedacht. Onduidelijkheid over de doelstelling op lange termijn is belemmerend voor een gezamenlijke schoolcultuur. Volgens de geïnterviewden onderschrijven de teams doorgaans de visie op het experiment, maar zijn ze ook terughoudend. Positieve attitudes van leraren worden vooral beïnvloed door het opdoen van ervaring en het versterken van onderling contact tussen leraren van verschillende ‘moederscholen’. Het wegnemen van het denken in hokjes en eigen patronen vraagt veel tijd. Vernieuwing van personeel, en het aantrekken van personeel dat bewust kiest voor een geïntegreerde onderwijsvoorziening, lijkt bij te dragen aan de integratie van de teams.

Er kan geconcludeerd worden dat de manier waarop het experiment wordt geïmplementeerd verschilt per locatie. In een eerste fase wordt doorgaans gewerkt met een stuurgroep en/of

projectgroep op beleidsniveau waar vaak een interne en/of externe adviseur bij betrokken is. Dit wordt vaak aangevuld met werkgroepen uit de praktijk. Het ontwikkelen van een gezamenlijke visie en het zoeken van overeenkomsten lijken een goed startpunt om te komen tot integratie in de praktijk. Het team (of de teams) meenemen vanaf de start is belangrijk voor het gevoel van eigenaarschap. Een bottom-up benadering is dan ook essentieel voor het integreren van de teams. Een externe procesbegeleider kan hierin een cruciale rol spelen om vooral een cultuurverandering te stimuleren en verder te brengen.

Door verschillende experimenten is ingezet op gezamenlijke studiedagen, regelmatige intervisie- of uitwisselmomenten, met als doel dat medewerkers elkaar beter leren kennen en onderling contact kunnen opdoen. Dit lijkt bij te dragen aan het veranderen van de cultuur in de school en te komen tot meer integratie.

Voor het *praktijkniveau* kan geconcludeerd worden dat hier de grootste variatie zit tussen de experimenten. Dit wordt onder andere zichtbaar in de mate waarin er met gemengde groepen wordt gewerkt. Sommige locaties hebben één gemengde groep, andere locaties alleen maar gemengde groepen. Omdat het werken met gemengde groepen één van de doelstellingen is van de experimentregeling, wordt er aan gewerkt om dit verder vorm te geven. Op enkele locaties wordt hiermee geworsteld en vindt men het moeilijk hier handen en voeten aan te geven. Op andere locaties is dit al meer ingebed en duidelijk op basis waarvan leerlingen (en groepen) worden ingedeeld. Ook wordt er gewerkt met thema's, talentenmiddagen en leerpleinen waar vooral groepsdoorbrekend wordt gewerkt. Het grote voordeel hiervan is dat talenten van leraren optimaal benut kunnen worden en het onderlinge contact tussen leerlingen wordt vergroot. In de praktijk zijn er ook aspecten die belemmerend worden ervaren, zoals verschillende leerlingvolgsystemen, ontwikkelingsperspectieven, verschillende schooltijden/roosters, en verschil in cao's tussen jeugdhulp, zorg en onderwijs. Om te komen tot verdere integratie in de praktijk heeft de directie/teamleider een cruciale rol. Daarnaast is ondersteuning vanuit de commissie voor de begeleiding voor leraren belangrijk.

Samengevat kan gesteld worden dat er op beleidsniveau consensus is over de visie op de experimenten. Echter, er zijn aandachtspunten om te komen tot één schoolcultuur, een positieve attitudes van leraren, meer onderling contact tussen leraren en verdergaande expertise-uitwisseling. In de praktijk is gestart met gemengde groepen, en wordt er geëxperimenteerd met de inrichting hiervan. Het wegnemen van de belemmerende factoren op alle drie niveaus is een belangrijke aanbeveling voor de experimenten om verder te werken aan de geïntegreerde onderwijsvoorziening.

Het realiseren van een geïntegreerde onderwijsvoorziening

Het intensiveren van de samenwerking tussen regulier en/of verschillende vormen van speciaal onderwijs door deze te integreren in één onderwijsvoorziening staat hoog op de politieke agenda.

Welke factoren zijn bevorderend of belemmerend om te komen tot één geïntegreerde onderwijsvoorziening? Deze factsheet geeft hier meer informatie over en komt voort uit het beleidsonderzoek naar de 'Beleidsregel experimenten samenwerking regulier en speciaal onderwijs'. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

+ Bevorderende factoren

BELEID

- Krimp
- Toewerken naar nieuwe huisvesting
- Intensieve samenwerking met jeugdhulp
- Gezamenlijke visie
- Één bestuur, één directeur/teamleider
- Goede samenwerking met:
 - Samenwerkingsverband
 - Gemeente

CULTUUR

- Positieve schoolcultuur
- Voorwaarden creëren
- Onderlinge samenwerking stimuleren
- Eigenaarschap van het team
- Duidelijke communicatie
- Focus op overeenkomsten
- Leiderschap van directie/teamleider

PRAKTIJK

- Vertrouwen en veiligheid voor leraren
- Fysieke nabijheid (gezamenlijke huisvesting)
- Gezamenlijk onderwijsaanbod ontwikkelen
- Bereidheid om te willen veranderen
- Expertise delen
- Ondersteuning vanuit commissie van begeleiding

- Belemmerende factoren

BELEID

- Onduidelijkheid over toekomstige wetgeving
- Onduidelijkheid over toekomstige bekostiging
- Samenwerking gemeente:
 - Verloop medewerkers
 - Financiële tekorten
- Afstemming jeugdhulp/zorg
- Verschil in cao's tussen onderwijs/zorg/jeugdhulp

CULTUUR

- Oude cultuur, denken in hokjes
- Scheiding tussen scholen
- Procesverandering vraagt tijd

PRAKTIJK

- Lerarentekort / personeelwisseling
- Huisvesting niet ingericht op integratie
- Heterogeniteit in leerlingpopulatie
- Gescheiden systemen van onderwijs / jeugdhulp
- Onduidelijkheid voor ouders
- Verschil in onderwijs- en ondersteuning:
 - Methodes
 - Leerlingvolgsystemen
 - Ontwikkelingsperspectief
 - Zorgroute

Het hele rapport is te downloaden via:
rug.nl/staff/anke.de.boer